

JEDEN FLÚTEK ČESKÝ

MICHAL TRYML

Text je příspěvkem do diskuse o datovacích možnostech jednotlivých mincí ukládaných do hrobů ve funkci tzv. obolu mrtvých. V tomto případě jde o minci vrcholně středověkou, zvanou flútek. Její nález z roku 1971 na výzkumu v Královské ulici na Starém Městě v Praze 1, k němuž jsou známy poměrně kvalitní nálezkové okolnosti, byl konfrontován s daty získanými radiouhlíkovou analýzou ze skeletu z téhož hrobu.

ONE BOHEMIAN “FLÚTEK”

The text contributes to the discussion about the dating potential of single coins placed in graves as the obol of the dead. Concerned is a coin from the High Middle Ages, called a “flútek,” found during excavations in Královská Street in the Old Town of Prague in 1971. The find of relatively well known context was confronted with data obtained by radiocarbon analysis of the skeleton from the same grave.

Klíčová slova — Praha — Staré Město — kostel sv. Benedikta — archeologický výzkum — vrcholně středověký hřbitov — hrob — flútek — obolus mrtvých — radiouhlíkové datování

Key words — Prague — Old Town — Church of St. Benedict — archaeological excavation — high medieval cemetery — grave — “flútek” — obol of the dead — radiocarbon dating

Při vyhodnocování výzkumů středověkých pohřebišť je jedním ze zásadních problémů datování odkrytých kostrových nálezů, jinými slovy zjištění doby, kdy byli dotyční pohřbeni. Pokud byla v hrobě nalezena mince, je zřejmé, že určení data její ražby (většinou do doby vlády konkrétního panovníka) představuje bezpečné datum *post quem* nejen pro pohřeb samotný, ale často i pro terény či objekty, které jsou s hrobovou jámou v kontaktu. Zbývá ovšem odpovědět na otázku, jak dlouhá doba uplynula mezi ražbou nalezené mince a jejím uložením do hrobu. Odpověď na ni může být pro datování mnoha archeologických situací poměrně zásadní. Ze staršího předpokladu (např. RADOMĚRSKÝ 1955), že do hrobů byly vkládány mince, jež byly v oběhu v době pohřbu, vyšla nově Andrea BARTOŠKOVÁ (1999, 736; 2013, 129), přičemž jí bylo vodítkem devět hrobových nálezů z Čech a Moravy, kdy v jednom hrobě byly evidovány dvě až tři mince (BARTOŠKOVÁ 2013, obr. 1 na s. 131). Ve všech těchto hrobech jde o chronologicky shodné ražby. Na základě nálezu půldenaru Bořivoje II., raženého v prvním desetiletí 12. století a vloženého do dětského hrobu, pak posunula dobu zániku budečského hradu více do minulosti, neboť jáma hrobu byla zahlobena do trosek zánikového horizontu hradu (BARTOŠKOVÁ 2013, 135). Toto zjištění má mimo jiné dopady i na datování sekvence pražské raně středověké keramiky. Také podle rozboru nedávno provedeného Ivetou Štefanem se zdá, že v raném středověku byly v oběhu především mince málokdy starší než několik desetiletí (ŠTEFAN 2010, 196).

Platí ale konstatování o aktuálních mincích vkládaných do raně středověkých hrobů i pro mladší období? Příklady s jasnou výpovědní hodnotou mnoho není, je proto žádoucí evidovat každý nález, v němž se výpovědní hodnota mince střetává s datováním vycházejícím z jiného základu. A tím se dostáváme k případu hrobu H 228 objeveného na výzkumu ve staroměstské Královské ulici.

Výzkum a jeho zpracování

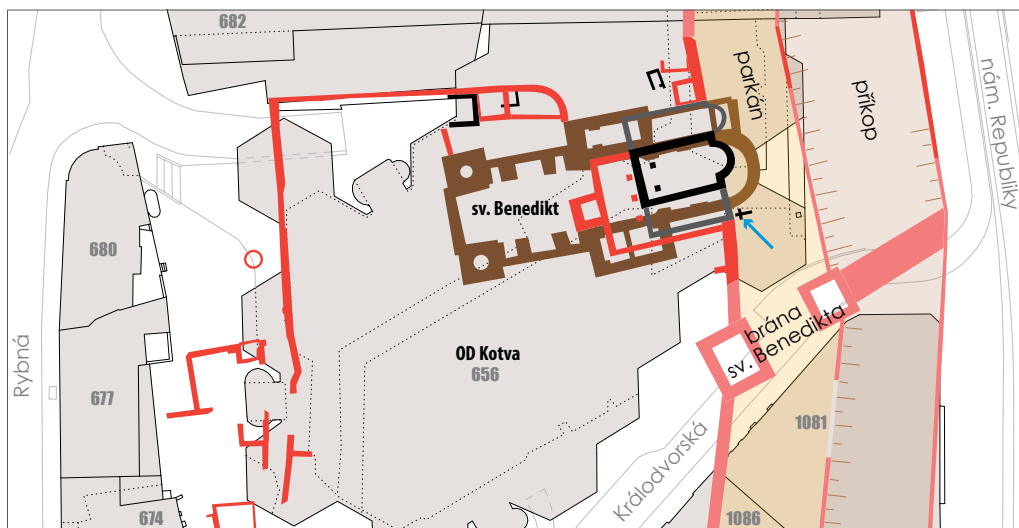
Během několika měsíců roku 1971 bylo v rámci provádění záchranného archeologického výzkumu vyvolaného výstavbou obchodního domu (OD) Kotva na severovýchodním okraji Starého Města pražského, Královská ulice čp. 656/I, ppč. 683/I a 683/II,¹ prozkoumáno mimo jiné i 850 hrobů někdejšího pohřebiště u kostela sv. Benedikta. Na provedení terénních prací v rámci do té doby největšího plošného výzkumu v historickém jádru města bylo archeologům dnešního pražského pracoviště Národního památkového ústavu direktivně určeno 6 měsíců (podrobněji TRYML 2020b, 586). Podle rozdělení úkolů v prováděcím týmu vedl výzkum pohřebiště Vladimír Martinec. Pokud jde o metodu terénního výzkumu, navzdory krajně nepříznivým podmínkám byla zvolena maximalistická varianta znamenající pokus o plošné prozkoumání celé lokality

1 V databázi odboru archeologie NPÚ ÚOP v Praze má akce číslo 1971/30 (původní značení XXX).

(JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, pozn. 2 na s. 62). Výzkum pohřebiště, jehož prozkoumání bylo mezi priority zařazeno až po prvních nálezech koster, se tak musel nutně dostat do časového a místního konfliktu s výzkumem církevních staveb. Výsledkem všech naznačených okolností pak byla skutečnost, že část pohřebiště zůstala neprozkoumána a další část byla zdokumentována neúplně. Nálezová zpráva byla proponována na tři samostatné díly, pohřebišti byl věnován díl třetí (MARTINEC 1985). Ten obsahuje čtyři části; nás však zde bude nejvíce zajímat část 3/II – velmi podrobný třísvazkový katalog hrobů.²

Výsledky výzkumu získané před stavbou OD Kotva byly stručně, ale kvalitně shrnuty Hubertem Ječným a Helenou Olmerovou (JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992). Důraz byl logicky zaměřen na zjištění stavby, nekropoli je věnována jen okrajová pozornost. Autoři se věnovali odkrytým půdorysům románské, gotické i barokní fáze kostela sv. Benedikta, související partii opevnění Většího (Starého) Města a fragmentům staveb komendy řádu německých rytířů (obr. 1), jejíž vznik se stavbou hradeb úzce souvisel (JAN 1997; TRYML 2020a, 71). S vypuknutím husitských bouří pražskou komendu příslušníci řádu opustili a kostel sv. Benedikta se stal filiálním kostelem kališnického chrámu Panny Marie před Týnem (JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, 54). Pokud jde o hřbitov, archeologický výzkum zachytil nejstarší fázi pohřebiště, která stavbě románského kostela předcházela, i hroby časově s kostelem související. Původně se raně středověké pohřebiště nalézalo převážně na východ a na jih od kostela, po výstavbě hradebního pásu kolem poloviny 13. století však zůstala východní partie hřbitova mimo město (podrobněji TRYML 2020b). Nejvýchodnější část nekropole byla zničena výkopem pro široký městský příkop, avšak z větší (?) části zůstala skryta pod zpevněným povrchem parkánu. Po výstavbě městského hradebního pásu bylo pohřbívání přesunuto

Obr. 1. Schematicky znázorněná poloha hrobu H 228 (modrá šipka a křížek) vzhledem k zásadním prvkům středověké situace v místě dnešní Královské ulice čp. 656/I. Černě – románský kostel sv. Benedikta; červeně – gotická přestavba, hnědě barokní fáze; tmavě červeně – doložené úseky městského opevnění; světle červeně – předpokládaný průběh městského opevnění; žlutě – plocha parkánu, světle hnědě – příkop (podle JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, 30 a 60; zpracovala S. Babušková, 2022).

i na plochu západně od kostela. Archeologická zjištění potvrdila, že na ploše parkánu se – zjevně pro nedostatek místa – začalo znovu pohřbívat, nicméně k přesnějšímu určení doby, kdy k tomu došlo, archeologické nálezy nepostačují.³ V každém případě patří referovaný hrob H 228 mezi pohřby evidované právě na ploše parkánu (obr. 1: modrá šipka).

Terénní situace

Hrob s kostrou H 228 byl odkryt ve východní části zkoumané plochy, na rozhraní vytyčených čtverců J/4 a J/5. Přesnou polohu hrobu dnes nejsme schopni určit přímo, nebyla kresebně dokumentována ani zaměřena. Poloha pohřbu byla V. Martincem v nálezové zprávě popsána: „[...] od okraje rakve k baroknímu zdivu 90 cm, k románskému zdivu 17 cm, vlevo od hlavy H 277“ (MARTINEC 1985, část 3/II, bez paginace; stejně tak i další citace z uvedené zprávy).⁴ Barokním zdívem rozumí V. Martinec odhalené základy barokního presbytáře, románským pak východní průčelí jižní přístavby románského kostela. Ani půdorys hrobu nebyl kresebně dokumentován a na fotografii je zachycena pouze horní část kostry. Výšková úroveň dna hrobové jámy H 228

2 Další část (3/III) obsahující fotodokumentaci má čtyři svazky, zatímco poslední šanon (3/IV) obsahuje (neúplnou) plánovou dokumentaci pohřebiště překreslenou po jednotlivých čtvercích.

3 Hubert Ječný nadnesl myšlenku opírající se o evropské analogie, že na ploše parkánu byli pohřbíváni i členové řádu (JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, 38).

4 Přesně zaměřen nebyl ani hrob H 277.

není ve zprávě přímo uvedena, její přibližnou výšku 191,80 m n. m.⁵ lze odvodit od známé nivelety hrobu H 227, pod níž (podle popisu „o 30 až 35 cm hlouběji“) kostra H 228 ležela.

Které údaje lze z výškové pozice hrobu vyčíst? Pravděpodobná niveleta terénu je v prostoru kolem kostela odvozována především ze zjištěných výšek rozhraní základového a nadzemního zdiva jednotlivých fází svatyně. Zatímco terén v době výstavby románské lodi měl (přibližnou) niveletu 191,10, jeho jižní přístavba byla zakládána už z úrovně 191,70; v podstatě stejnou výšku měla zpevněná plocha povrchu parkánu.⁶ Při stavbě gotické lodi přibližně koncem 14. století (JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, 42) mělo rozhraní základového a nadzemního zdiva niveletu 192,10 a navážky postupně zvedaly jeho úroveň lokálně až na 192,40.⁷ Úrovní svého zahloubení (viz tab. 1) patří kostra H 228 do druhé až třetí výškové vrstvy etážového pohřebiště na ploše parkánu. Kostry pohřbů ležící pravděpodobně pod úrovní H 228 (obrysy hrobových jam nebyly zjištěny) jsou na úrovních 191,40 až 191,70. Na etážových pohřebištích většinou neznáme úroveň terénu, z něhož byly hrobové jámy vyhloubeny, v případě H 228 při odhadnuté hloubce výkopu jámy 80 cm dojdeme k úrovni 192,60 m n. m., což velmi přibližně odpovídá zvýšeným terénům v okolí gotické stavby. Je možné opatrně konstatovat, že úroveň terénu, z něhož byl hrob zapuštěn, byla vzhledem k předpokládané hloubce hrobové jámy pravděpodobně o něco výše (50 cm?) než úroveň stavby gotické lodi. Tímto složitým způsobem sice získáváme orientační představu o možném časovém zařazení okamžiku pohřbu. Před dalšími úvahami je však nutné připomenout, že při revizním zpracování pohřebiště u sv. Benedikta se znovu potvrdilo původní zjištění, že pouhá hloubka jednotlivých hrobových jam nemůže být bezpečným ukazatelem pro určení stáří pohřbu (TRYML 2020b, 589). Vzhledem k nálezům z hrobu je však zřejmé, že H 228 nepatří k nejstarším vrstvám hrobů, jejichž jámy byly v těchto místech po zřízení parkánu vyhloubeny.

Vlastní nález

Pokud jde o podobu referovaného pohřbu, je V. Martincem v nálezové zprávě uvedeno: „Kostra v dřevěné rakvi, o rozměrech 174 × 42 cm, spojená hřeby (3 úplné, čtyři zlomky), délka hřebu 90 mm (č. sáčku 656), [...] kostra zachovalá velmi dobře až na levou paži a pánevní kost, leží nznak v natažené poloze orientovaná hlavou k Z s odchylkou 15 stupňů na J.“ Z dochované fotografie není patrná poloha paží. Je však na ní zřetelné prkno, které pravděpodobně (podle nalezených hřebů) tvořilo dno rakve (obr. 2).

Obr. 2. Hrob H 228, odkrytá horní partie kostry. Pohled od východu (převzato z MARTINEC 1985, *sine pag.*).

Obr. 3. Hrob H 228, detail lebky; nalezená mince označena šipkou (převzato z MARTINEC 1985, *sine pag.*).

⁵ Je důležité připomenout, že v textu je ponecháno původní výškové zaměření v ČSJNS/Jadran.

⁶ Jednorázové navýšení terénu bylo zřejmě způsobeno nálezem materiálu z vyhloubeného hradebního příkopu v době okolo poloviny 13. století.

⁷ Úroveň terénu v době výstavby barokního kostela nebyla zachycena, ze stavby bylo dokumentováno pouze základové zdivo.

Obr. 4. Zlomek nádoby nalezený v hrobě H 228, řez a pohled (foto M. Tryml, 2021).

Výsledkem antropologického vyhodnocení nálezu je zjištění, že odkrytá kostra patří muži starému 40 až 60 let (HANÁKOVÁ/STLOUKAL ET AL. 1988, 53). Kromě ortodontické vady byla rozpoznána dutina (*cystis radicularis*) v oblasti zubních kořenů způsobená zánětem. Předpoklad, že rozsáhlý zánět mohl vyvolat otravu krve, na kterou dotyčný zemřel, by však byl spekulací.⁸ Příčinu smrti tedy neznáme.

V hrobě H 228 byla nalezena tkanina (č. sáčku 649, bez udání polohy nálezu) a dva střepy ve spodních partiích zásepů (č. sáčku 647). Podle zápisu v seznamu sáčků byly střepy nalezeny „nade dnem rakve“ (MARTINEC 1985, *sine pag.*). Oba střepy byly v depozitáři archeologického oddělení Muzea hl. m. Prahy nalezeny.⁹ Ovalový okraj tenkostěnné nádoby zdobené vývalkovitou šroubovicí i menší fragment dna patří nejspíše do 15. století (obr. 4).

Pokud jde o nejdůležitější nález, minci, je zápis v nálezové zprávě stručný: „V terénu pozorováno: [...] mince v ústech kostry“ (č. sáčku 657). Polohu mince zobrazuje detailní fotografie (obr. 3). Při bližším pohledu je sice zřejmé, že mince byla při začišťování kostry odsunuta a pravděpodobně až kvůli fotografování položena zpět, přesto je evidentní, že místo nálezu lze brát jako průkazné. Objevenou mincí byla husitská drobná mince, tzv. flútek.¹⁰ Podle popisu a předběžného vyhodnocení Pavla RADOMĚRSKÉHO (1977, *sine pag.*): „[...] sáček 657, H 228, tzv. flútek, prům. 15,2 mm, český lev x hladký, ± 1422 , Praha?, Tábor?, aureum s malou příměsí AR. Lit.: Castelin, K.: Drobné mince, s. 148, č. 45.“ V současnosti žel nebyla mince nalezena.¹¹

Radiouhlíkové datování

Z kostry H 228 by odebrán vzorek (zub),¹² jenž byl nejprve zpracován v radiouhlíkové laboratoři (CRL), kde z něj byl izolován kolagen, stabilní bílkovina, u níž je obvykle potlačena možnost dodatečné kontaminace (SVĚTLÍK 2010).¹³ Velmi zjednodušeně řečeno, u lidských kostí je datovatelnou epizodou vyloučení daného vzorku z přírodního uhlíkového koloběhu, tedy okamžik, kdy jedinec přestává do svého těla dostávat/přijímat uhlík a aktivita ^{14}C začíná klesat (NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ 2012, 96). Doba, kdy se tak u lidských jedinců stane, odpovídá přibližně dvacátému roku života, je proto vhodné interval kalibrovaného stáří získaný ze skeletů dospělých jedinců ještě korigovat. Při určité úrovni přesnosti měření může být rozdíl mezi kalendářními daty a reálným stářím – dobou smrti jedince – poměrně značný. Tato diference může za určitých podmínek u kategorie *adultus* (20–40 let) činit 10 let, u *maturus* (40–60) 24 let a u *senilis* (60–80) dokonce až 35 let (k tomu s další literaturou Ivo Světlík v kapitole *Radiouhlíkové datování* ve STAREC ET AL. 2020, 258). Jak z tohoto hlediska vypadá situace u kostry H 228? Při absolutní hladině pravděpodobnosti 95 % zemřel muž mezi lety 1446 až 1624 (obr. 5). Protože se náš zemřelý dožil 40 až 60 let, je možné posunout s určitou dávkou opatrnosti naměřená data o 20 let, k letům 1466 až 1644. Při hladině pravděpodobnosti 68 % dostáváme interval 1453 až 1615, s korekcí 1473 až 1635 a konečně při hladině pravděpodobnosti 53 % interval mezi lety 1453 až 1495, potom s korekcí 1473 až 1515.

⁸ Za vysvětlení jsem zavázán Petru Velemínskému.

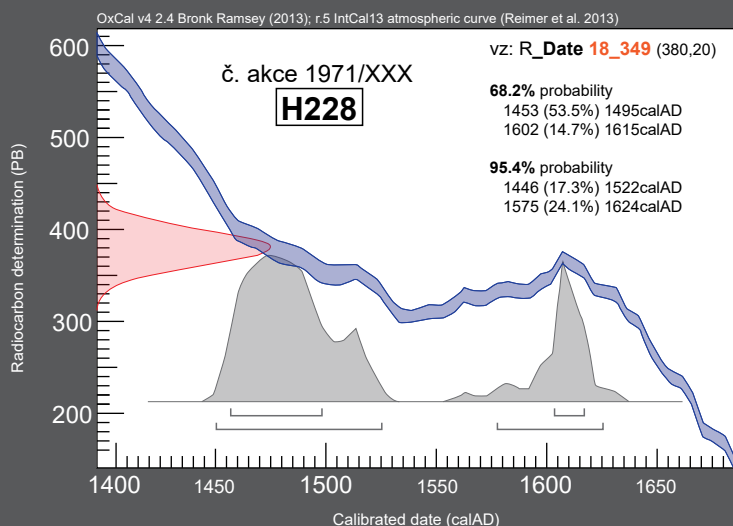
⁹ Děkuji Haně Nedvědové, správce depozitáře archeologických sbírek Muzea hl. m. Prahy.

¹⁰ Předběžné mince vyhodnotil PhDr. Pavel Radoměský ve zprávě z 1. března 1977 (RADOMĚSKÝ 1977).

¹¹ Mince z výzkumu byly předány 24. března 1973 numismatickému oddělení Národního muzea. Při aktuálním hledání pro potřeby tohoto článku nebyly dohledány. Poděkování za pomoc – byť marnou – při pokusu o jejich nalezení patří kolegovi Lukáši Funkovi.

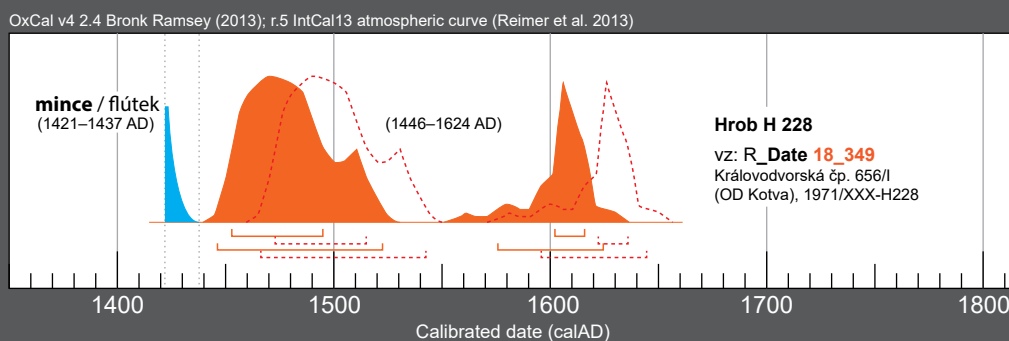
¹² Lze vyloučit možnou kontaminaci při odběru vzorku a téměř vyloučeno je riziko záměny při výzkumu nebo následném deponování.

¹³ Vzorek doručený do laboratoře provozované Ústavem jaderné fyziky AV ČR, v.v.i., a Archeologickým ústavem AV ČR, Praha, v.v.i., dostal pořadové číslo 18349. Po jeho zpracování, které provedl Ivo Světlík, byl odeslán k měření AMS na pracoviště HEKAL ATOMKI HAS v maďarském Debrecenu. Naměřené aktivity ^{14}C a jejich kombinované nejistoty byly vyjádřeny v letech BP jako konvenční radiouhlíkové stáří podle Stuiver-Polachovy konvence.

Obr. 5. Výsledek radiouhlíkového datování vzorku z H 228 (převzato ze Světlík 2010, *sine pag.*; úprava S. Babušková, 2022).

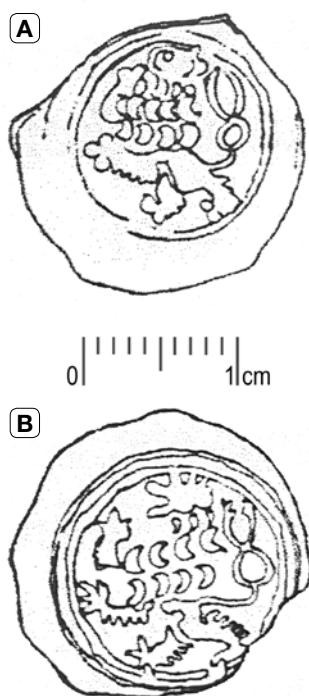
lab.č.	hrob	vlastnosti vzorku	konzentrace kolagenu [mg/g]	konvenční radiouhlíkové stáří (léta BP)	interval kalibrovaného stáří (léta AD)	P [%]
18_349	H228	zub, pevný jakost 1,5	160	380 ± 20	1446–1624	97

Obr. 6. Grafické srovnání naměřených výsledků radiouhlíkového datování (s korekcí) s dobou pravděpodobné ražby mince (sestavila S. Babušková, 2022).

Diskuse

Věnujme se nejdříve širším prostorovým okolnostem nálezů. Je možné při dataci pohřbu vycházet i z jeho polohy? Bylo již řečeno, že hrob H 228 ležel na ploše parkánu městského opevnění, tedy mimo vlastní plochu Většího (Starého) Města, oddělen od kostela městskou hradbou. Při zkoumání dostupnosti této části nekropole nás v první řadě napadne brána sv. Benedikta, vzdálená od místa nálezů necelých 20 metrů. Její podobu neznáme, i když některé konstrukční prvky byly možná výzkumem zachyceny (Ječný/OLMEROVÁ 1992, 37). V písemných pramenech se brána objevuje poprvé v nejstarší městské knize k roku 1311 (LIBER VETUSTISSIMUS, fol. 271v na s. 461; DRAGOUN 1987, 44). Z roku 1331 pak pochází konšelský dekret, který zachycuje nutnost chránit stavby opevnění před poškozením a znečištěním. Nás zajímá, že bylo výslovně zakázáno prorážet ve zdi okna nebo jiné otvory (což nejspíš znamená, že nějaké již proraženy byly), v prostoru parkánu pak nebyla povolena jakákoliv soukromá výstavba. O hřbitově dekret mlčí (RBM III, 686–688, č. 1757, k tomu DRAGOUN 1987, 45). Zlomem ve vývoji pražského opevnění bylo založení Nového Města (1348), nicméně obě města zůstala i nadále samostatnými správními celky, i když Karel IV. již v roce 1367 vydal příkaz k bourání vnitřních věží a bran. Hradby měly svůj význam při konfliktu mezi oběma městy v letech 1429 a 1440 i při úspěšném pokusu Jiřího z Poděbrad o obsazení Prahy v roce 1448. Oprava staroměstského opevnění je zaznamenána ještě k roku 1505 (DRAGOUN 1987, 46). Je tedy zřejmé, že ještě v 16. století bylo na funkčnost hradeb dbáno. Na počátku 16. století se objevují snahy o sjednocení obou měst, v roce 1518 bylo zahájeno

Obr. 7. Ukázka vzhledu mincí.
A – předhusitský peníz s českým lvem, **B** – jeho napodobenina zvaná flútek; rozdíl byl zejména ve složení slitiny (převzato z CASTELIN 1953, 147 a 148).

bourání některých bran a zasypávání příkopů, akce však nebyla dokončena. V této části Starého Města se přepokládá zánik opevnění až někdy před rokem 1624 (DRAGOUN 1987, 47). Autoři základního zpracování výzkumu plochy pod dnešní Kotvou přepokládají, vycházejíce z existence pohřbů na parkánu, že městská hradba byla v pohusitském období v okolí kostela zbořena, aby mohla být plocha hřbitova rozšířena i na oblast parkánu (JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, 52). Již vzhledem k údajům výše zmíněným v textu i z polohy nedaleké brány sv. Benedikta se lze spíše domnívat, že takovým razantním způsobem nebylo nutné (ani možné) plochu nekropole zpřístupňovat.

Bezesporu závažnější je výpověď samotné mince. Její uložení v ústech pohřbeného s největší pravděpodobností znamená, že lze mluvit o tzv. obolu mrtvých. I když označení již nevyjadřuje původní starověký význam, jsou tak stále v literatuře označovány mince záměrně uložené do hrobu, nalezené často v ruce, občas i v ústech zemřelého. Jejich soupis sestavený Janem Klápštěm (KLÁPŠTĚ 1999, 778–781) obsahuje nálezy z 52 lokalit. Autor rozdělil mincovní nálezy do skupin i podle nálezových okolností; náš nález patří – díky známým nálezovým okolnostem – do první hodnotové kategorie. Z přehledu je již na první pohled zřejmé, že zvyk ukládání mincí do hrobů ve funkci tzv. obolu mrtvých sice evidujeme v Čechách od 10. až do 16. století, avšak naprostá většina nálezů pochází z raného středověku. Po roce 1300 jsou evidovány pouze čtyři lokality. K podobným závěrům dospěl i novější soupis Petra Vachůta (VACHŮT 2015, 94–95), stejně jako autoři soupisu výjimečného souboru nálezů mincí z výzkumu Sázavského kláštera (MILITKÝ/SOMMER 2019, tab. 2 na s. 101–104). Z 68 mincí nalezených v hrobech eviduje soupis pouze 6 kusů ražených po roce 1400. V této souvislosti je dobré podotknout, že z nalezených mincí mělo 16 přímý vztah ke skeletu a pouze 6 z nich bylo nalezeno u hlavy nebo v její blízkosti, žádná však v ústech.

Flůtky byly jakési nouzové mince, dobové měděné napodobeniny drobných mincí (haléřů a penízů) krále Václava IV. Šlo tedy vlastně o první kreditní peníze (bez jejich vnitřní hodnoty). Byly raženy v Praze v letech 1420 (?) až 1422 v době, kdy Kutnou Horu ovládali katolíci a ve městě byl pociťován akutní nedostatek platidel. Pražská obec proto přistoupila k jejich ražbě. Není zřejmé, jak dlouho pražské dílny na ražbě pracovaly, podle Karla Castelina, který se drobnou mincí té doby zabýval nejvíce, skončila jejich činnost nejspíše ještě v roce 1422, kdy pražská obec propustila mincmistra Jakuba Všeruba (CASTELIN 1953, 174). Situaci se pokusil řešit i kníže Zikmund Korybutovič, který v roce 1422 vydal zákaz ražeb mincí mimo Prahu a Kutnou Horu (TOMEK 1879, 249; nově GRYGIEL/ZILYNSKYJ 1990, 13), neumíme však odpovědět na otázku, nakolik byl tento zákaz respektován. Situace však není zcela přehledná. Mince se nejspíše razily i v Táboře, kde byly Josefem Švehlou ve 30. letech 20. století odkryty pravděpodobné hmotné pozůstatky tábořské mincovny (cf. ŠMAHEL ET AL. 2020, 150). Jak dlouho zde ražba probíhala, písemné prameny neuvádějí, je však zřejmé, že musela skončit nejpozději v roce 1437, kdy se Tábor smířil se Zikmundem (ŠMAHEL ET AL. 2020, 280). Pokud jde o naši minci, musíme připustit, že nalezený flútek mohl být vyražen i v Táboře, a úplně vyloučit nelze ani eventualitu, že mohl jít o padělek a ražba pochází z jiné lokality. Na nálezech flůtek z jihozápadních Čech prokazuje jejich hojné rozšíření Pavel Hampl (2008, 119). Z často citované zprávy letopiscovy¹⁴ vyplývá, že existovaly četné padělky. I když znění zprávy nebudeme brát doslovně, je zřejmé, že dostupný materiál, z něhož byly vyrobeny, a jednoduchá ražba padělání napomáhaly. Všechny uvedené okolnosti nás nutí k opatrnosti a musíme připustit možnost ražby mince v podstatě až k roku 1437.

Pokud jde o české analogie hrobových nálezů pozdně středověkých mincí, časově nejbliže naší minci je nález z pohřebiště v Radomyšli, kde byl v druhotně rozrušeném hrobě 52/68 v ústech poškozené lebky evidován bílý haléř s ražbou Vladislava II. z 80. let 15. století (NECHVÁTAL/BLAJEROVÁ ET AL. 1999, 105). Vedoucí výzkumu interpretoval tento nález jako doklad přežívání zvyku ukládání obolu mrtvých do mladších období (NECHVÁTAL/BLAJEROVÁ ET AL. 1999, 131). Dalším případem je tříkrejcar ražený v roce 1597, uložený v ústech mrtvého v hrobě č. 4 na pohřebišti u sv. Petra a Pavla na Oškobrhu (HRDLÍČKA/RICHTER 1974, 149). Nález je zajímavý především skutečností, že u zemřelého byla evidována další mince¹⁵ – bílý peníz Ferdinanda I. z let 1526 až 1564, uložený

¹⁴ „Léta téhož 1421 dělali groše a peníze z kalichuov a z monstranci a říkali jim kališkové. A potom, když se jim nedostalo stříbra, dělali peníze z púhě mědi pod rázem královým a tēm sú riekali flůtky, a dělalli je z [...] nádob měděných. A tak nadělali ty flůtky měděné po hradiech, po tvrzích po městech, městečkách, po pivnicích po zahradách i po všech, a tak su jich nadělali že jich měli všickni dosti [...]. A potom když těch pěněz bráti nechťeli lomili lidé rukama svýma [...]“ (ŠIMEK/BARTOŠ 1937, 37)

¹⁵ K nejasnostem kolem nálezu viz KLÁPŠTĚ 1999, pozn. 5 na s. 784.

ve váčku na hrudi. Ražby obou mincí nejsou sice současné, uplynulo mezi nimi více než 30 let, je však pravděpodobné, že v obou případech šlo o mince, jež byly v té době v oběhu. Časová řada podobných nálezů se v nedávné době posunula do 17. století objevem z Litic (dnes součást Plzně), kde byl v hrobě 47 na pohřebišti u kostela sv. Petra a Pavla u kostry mladé ženy evidován tříkrejcar ražený roku 1606 ve švýcarském kantonu Zug (DUDKOVÁ ET AL. 2018, 46),¹⁶ a dosud nejmladším je nález z let 1740 až 1780 z hrobu 7 nekropole u kostela Panny Marie v Mostě (VACHŮT 2015, 95).

Závěr

Vraťme se k základnímu zadání textu, k porovnání získaných dat a k jejich výkladu. Již první pohled ukáže, že získaná data navzájem nekorespondují (obr. 6). Z předešlého textu je patrné, že rozbor nálezových okolností příliš nepomůže. Nejsme schopni přesvědčivě odpovědět na otázku, zda bylo možné za neklidných husitských časů na ploše parkánu pohřbívat. Pro přehlednost budeme při stanovení doby ražby – i když nalezená mince byla ražena pravděpodobně mezi lety 1421 až 1422 – již vzhledem k táborským a možným jiným ražbám vycházet z opatrnosti ze širšího období mezi lety 1421 až 1437. Rozpětí, ve kterém byla mince téměř bezpečně ražena, činí tedy 16 let. Výsledky radiouhlíkového datování (při 95% pravděpodobnosti) s redukcí udávají úmrtí pohřbeného mezi lety 1466 až 1644; mezi ražbou a uložením mince by v tomto případě mohlo uplynout až 180 let. Pokud bychom použili data daná prvním vrcholem získané křivky (53% pravděpodobnost), získáme letopočty 1473 až 1515, které by znamenaly, že mezi ražbou mince a jejím uložením do hrobu uplynulo nejméně 50 až 90 let, tj. přibližně dvě až tři generace. Lze jen těžko předpokládat, že by nalezený flútek jako náhrázková mince byl v oběhu téměř dvě století.

Jinou otázkou zůstává, nakolik je průkazné získané radiokarbonové datum. S jeho využitím na materiálu z pozdního středověku nemáme v našem prostředí dosud příliš zkušeností, odpověď nejspíše přinese až budoucí srovnání s údaji písemných pramenů, dendrochronologií apod. Pokud nebudou některá z uvedených dat zpochybněna, kloním se opatrně k předpokladu, že na rozdíl od ostatních uvedených případů (byť převážně raně středověkých) nebyla muži uloženému na pohřebišti u sv. Benedikta vložena do úst aktuální mince. Při pokusech o kulturně historickou interpretaci našeho nálezu stojíme, už vzhledem k jeho výjimečnosti, před neřešitelným úkolem. Zůstaňme proto v nejobecnější možné rovině a považujme nalezenou pozdně středověkou minci (zatím bez dalších vývodů) spolu s klasikem prostě „za součást přechodového rituálu“ (KLÁPŠTĚ 1999, 780–781).

PRAMENY

- LIBER VETUSTISSIMUS — Hana PÁTKOVÁ / Věra SMOLOVÁ / Aleš POŘÍZKA (eds): *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*. (= *Documenta Pragensia Monographia*, sv. 25), Praha 2011.
- MARTINEC 1985 — Vladimír MARTINEC: *Nálezová zpráva : Záchraný výzkum stavení obchodního domu Kotva – díl 3, pohřebiště : Evidence hrobů a popis nálezové situace, foto a plánová dokumentace*. Praha 1985, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- RADOMĚRSKÝ 1977 — Pavel RADOMĚRSKÝ: *Prior – Kotva : Předběžné vyhodnocení mincí*. Praha 1977, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- RBM III — Josef EMLER (ed.): *Regesta diplomatica nec non Epistolaria Bohemiae et Moraviae III. (1311–1333)*. Pragae 1890.
- REIMER ET AL. 2013 — Paula Jo REIMER ET AL.: *IntCal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration curves 0–50,000 Years cal BP*. *Radiocarbon* 55, 2013/4, 1869–1887. DOI: <https://doi.org/10.2458/azu_js_rc.55.16947>.
- SVĚTLÍK 2010 — Ivo SVĚTLÍK: *Výsledky radiouhlíkového datování (AMS 9277 až 9284)*. Praha 2010, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.

16 Poloha mince není úplně zřejmá, je autory popsána „pravděpodobně v oblasti krční páteře“.

LITERATURA

- BARTOŠKOVÁ 1999 — Andrea BARTOŠKOVÁ: Zánikový horizont budečské akropole (ke chronologii raně středověké keramiky) – Der Untergangshorizont des Akropolisburgwalls von Budeč (zur Chronologie der frühmittelalterlichen Keramik). *Archeologické rozhledy* 51, 1999/4, 726–739.
- BARTOŠKOVÁ 2013 — Andrea BARTOŠKOVÁ: Obolus mrtvých a jeho význam pro datování archeologických pramenů – Ein Totenobolus und seine Bedeutung für die Datierung archäologischer Quellen. *Archaeologia historica* 38, 2013/1, 129–138.
- CASTELIN 1953 — Karel O. CASTELIN: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471) – La menuie monnaie tchèque de l'époque préhussite et hussite. Praha 1953.
- DRAGOUN 1987 — Zdeněk DRAGOUN: Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění – Stand und Perspektiven der Erforschung der Altstadt Befestigungsanlagen. *Staletá Praha* 17, 1987, 39–70.
- DUDKOVÁ ET AL. 2018 — Veronika DUDKOVÁ / Jiří ORNA / Veronika LUNGOVÁ / Jiří ŠNEBERGER / Martin OMELKA: Výzkum u kostela sv. Petra a Pavla v Liticích – Die Grabung an der St. Peter-und-Paul-Kirche in Litice. *Archaeologia historica* 43, 2018/1, 35–49. DOI: <<https://doi.org/10.5817/AH2018-1-3>>.
- GRYGIEL/ZILYNSKYJ 1990 — Jerzy GRYGIEL / Bohdan ZILYNSKYJ: Kniže Zikmund Korybutovič a Praha (1422–1427) – Fürst Sigismund Korybut und Prag (1422–1427). *Pražský sborník historický* 23, 1990, 7–27.
- HAMPL 2008 — Pavel HAMPL: Nálezy husitských flútků v jihozápadních Čechách : Příspěvek k typologii českých peněz se lvem husitského období – Münzenfunde der Hussitenprägungen in Südwest Böhmen : Beitrag zur Typologie böhmischer Münzen mit dem Löwen der Hussitenperiode. In: *Peníze v proměnách času VI : Mincovníctví, peněžní vztahy a medailérství za válek od antiky až po Vídeňský kongres.* (= *Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, sv. 12), D. Grossmannová / T. Krejčík / J. T. Štefan (eds), Ostrava 2008, 105–119.
- HANÁKOVÁ/STLOUKAL ET AL. 1988 — Hana HANÁKOVÁ / Milan STLOUKAL / Hubert JEČNÝ / Helena OLMEROVÁ / Jaroslav RACEK / Luboš VYHNÁNEK: Pohřebiště kolem bývalého kostela svatého Benedikta v Praze – Begräbnisstätte rings um die ehemalige Kirche des hl. Benedikts in Prag. Praha 1988.
- HRDLÍČKA/RICHTER 1974 — Ladislav HRDLÍČKA / Miroslav RICHTER: Slovanské a středověké osídlení Oškobrhu u Poděbrad – Die slawische und mittelalterliche Besiedlung auf dem Oskobrh bei Poděbrady. *Památky archeologické* 65, 1974/1, 111–184.
- JAN 1997 — Libor JAN: Řád německých rytířů v Čechách a na Moravě (1204–1411). In: Libor Jan / František Skřivánek, *Němečtí rytíři v českých zemích*. Praha 1997, 11–60.
- JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992 — Hubert JEČNÝ / Helena OLMEROVÁ: Historie a proměny jednoho bloku při hradbách Starého Města pražského – Die Historie und Veränderungen eines Blocks bei den Schanzen der Prager Altstadt. *Staletá Praha* 22, 1992, 21–70.
- KLÁPŠTĚ 1999 — Jan KLÁPŠTĚ: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách – Ein Beitrag zur archäologischen Erforschung der Rolle der Münzen im Přemyslidischen Böhmen. *Archeologické rozhledy* 51, 1999/4, 774–808.
- MARTINEC 1985 — viz *Prameny*
- MILITKÝ/SOMMER 2019 — Jiří MILITKÝ / Petr SOMMER: Mince z archeologických výzkumů v areálu kláštera Sázava – Coins from the excavations in the area of the Sázava Monastery. *Numismatické listy* 74, 2019, 18–108. DOI: <<https://doi.org/10.37520/nl.2019.002>>.
- NECHVÁTAL/BLAJEROVÁ ET AL. 1999 — Bořivoj NECHVÁTAL / Miroslava BLAJEROVÁ ET AL.: Radomyšl : Raně středověké pohřebiště – Das frühmittelalterliche Gräberfeld in Radomyšl. Praha 1999.
- NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ 2012 — Miriam NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ: Radiouhlíkové datování – Radiocarbon dating. *Přehled výzkumů* 53, 2012/1, 89–99.
- RADOMĚRSKÝ 1955 — Pavel RADOMĚRSKÝ: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě : (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní) = The Dead-Obolus by the Slavs of Bohemia et Moravia : (Essay on the Dating of the Young Slavonic Period's Skeleton Graves). (= *Sborník Národního musea v Praze, řada A – Historie*, sv. 9, č. 2), Praha 1955.
- RADOMĚRSKÝ 1977 — viz *Prameny*
- REIMER ET AL. 2013 — viz *Prameny*
- STAREC ET AL. 2020 — Petr STAREC ET AL.: Nález hrobu v Mikulandské ulici před novým objektem čp. 135/II – The discovery of a grave in Mikulandská Street, in front of new building no. 135/II. *Archaeologica Pragensia* 25, 2020, 237–262.
- SVĚTLÍK 2010 — viz *Prameny*
- ŠIMEK/BARTOŠ 1937 — František ŠIMEK (ed.) / František Michálek BARTOŠ: Staré letopisy české z vatislavského rukopisu. Praha 1937.
- ŠMAHEL ET AL. 2020 — František ŠMAHEL ET AL.: Tábor I. : Od počátku osídlení do roku 1452. Praha 2020.
- ŠTEFAN 2010 — Ivo ŠTEFAN: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic – An Article on the Chronology and Informative Potential of S-Shaped Rings. (= *Studia mediaevalia Pragensia*, sv. 9), 2010, 171–205.
- TOMEK 1879 — Václav Vladivoj TOMÉK: Dějepis města Prahy 4. Praha 1879.
- TRYML 2020a — Michal TRYML: Poznámky k výstavbě opevnění Většího (Starého) Města pražského – Anmerkungen zum Bau der Befestigung der Größeren Prager Stadt (der Prager Altstadt). *Časopis Společnosti přátel starožitností* 128, 2020/2, 65–73.

TRYML 2020b — Michal TRYML: Raně středověké fáze pohřebiště u kostela sv. Benedikta na Starém Městě pražském – The early medieval phases of the churchyard at the church of St. Benedict in the Old Town of Prague. *Archeologie ve středních Čechách* 24, 2020/2, 585–618.

VACHŮT 2015 — Petr VACHŮT: Obol mrtvých ze Starého Brna v kontextu zvyku vkládání mincí do hrobů ve vrcholném středověku a novověku – Charon's Obol found at Staré Brno in context of practice of insertion of coins into graves in High Middle Ages and Modern Times. In: *Forum Brunense* 28, P. Ciprian (ed.), Brno 2015, 91–100.

ZUSAMMENFASSUNG

EIN FLINDER AUS BÖHMEN

Der Text widmet sich der Beschreibung und Deutung von einem, in einem Gräberfeld bei der verschwundenen Kirche d. hl. Benediktus in der Prager Altstadt während einer archäologischen Forschung im Jahre 1971 erfolgten Münzfund. Die gefundene Münze war ein sog. Flinder, die wahrscheinlich in Prag in den Jahren 1421–1422 geprägte Notmünze. Es besteht noch eine Möglichkeit der Prägung in Tábor oder ihrer Verfälschung an einem anderen Ort, und zwar bis 1437.

Die Münze wurde im Mund eines gestorbenen Mannes gefunden. Mit Rücksicht zur Außerordentlichkeit des Funds hat man aus dem Skelett eine Probe zur Radiokarbondatierung ^{14}C entnommen. Die Messwerte zeigten das Todesjahr bei der 95%-Wahrscheinlichkeit in der Zeitspanne 1466–1644, bei 63%-Wahrscheinlichkeit zwischen den Jahren 1473–1515. Mit Rücksicht zum Alter des Begrabenen 40–60 Jahre müssen die Messwerte nochmals, um ungefähr 20 Jahre später korrigiert werden. Die erworbenen Werte bedeuten am ehesten, dass die Münze als Bestandteil des Begräbnisrituals sich wahrscheinlich – im Unterschied zur überwiegenden Mehrheit der ähnlichen Funde in Böhmen – in der Zeit der Bestattung des Toten nicht mehr im Umlauf befand.

Abb. 1. Schematische Darstellung der Lage des Grabs H228 (blauer Pfeil und Kreuz) im Kontext der Grundelemente der mittelalterlichen Situation an Stelle der heutigen Královská Gasse Nr.-Konskr. 656/I. Farberklärung: **schwarz** – die romanische Kirche d. hl. Benediktus; **rot** – ihr gotischer Umbau; **braun** – die Barockphase. **Dunkelrot** – belegte Abschnitte der Stadtbefestigung; **hellrot** – vorausgesetzte Trassierung der Stadtbefestigung (übernommen aus JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, 30 a 60).

Abb. 2. Grab H228, freigelegte obere Partie des Skeletts. Ansicht von Osten (übernommen aus MARTINEC 1985, *sine pag.*).

Abb. 3. Grab H228, Schädel, Detail mit der Münze – Pfeil (übernommen aus MARTINEC 1985, *sine pag.*).

Abb. 4. Gefäßfragment aus dem Grab H228, Ansicht und Schnitt.

Abb. 5. Ergebnis der Radiokarbondatierung der Probe aus dem Grab H228 (übernommen aus SVĚTLÍK 2010, *sine pag.*).

Abb. 6. Grafischer Vergleich der Messergebnisse der Radiokarbondatierung (mit Korrektur) mit der wahrscheinlichen Prägungszeit der Münze.

Abb. 7. Gestalt der Münzen. **A** – die Vorhussitenmünze mit dem böhmischen Löwen; **B** – ihre als Flinder (flútek) benannte Nachahmung; ihr Unterschied bestand vor allem in der Zusammensetzung der Legierung (übernommen aus CASTELIN 1953, S. 147, 148).

Übersetzung von Jindřich Noll

Příspěvek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní památkový ústav (IP DKRVO 2019–2023, výzkumná oblast I. Archeologie).

PhDr. Michal TRYML, archeolog, tryml.michal@npu.cz

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, CZ-110 00 Praha 1